

ANTİK DÖNEMİN İZİNDE: İONİA

Ozan YILDIRIM

İONİA

Antik İonia, Anadolu'nun batı kıyısında (bugünkü İzmir ve Aydın çevresinde) yer alan, tarihsel ve kültürel açıdan çok önemli bir bölgedir. İonia olarak da bilinen bu bölge, 12 İon kentinin birleşimiyle oluşmuş, denizcilik, ticaret, felsefe ve bilimin merkezi haline gelmiştir.

Coğrafi Konum

Kuzeyde Foça (Phokaia), güneyde Miletos (Milet) arasında uzanan, Ege Denizi'ne açılan verimli bir sahil şeridi.

Adını Nereden Alır?

Yunanistan'dan göç eden İon kabilelerinin buraya yerleşmesiyle isimlendirilmiştir.

Özellikler:

- Denizcilik ve ticaretle zenginleşen kentler.
- Bilim ve felsefenin doğduğu yer (Thales, Herakleitos gibi filozoflar).
- Perslere karşı İon Ayaklanması (MÖ 499-494) gibi tarihi olaylara sahne oldu.

Kültürel ve Bilimsel Miras

- Felsefe: Thales (su maddenin temelidir), Herakleitos (değişim felsefesi), Anaksimandros gibi düşünürler.
- Mimari: İon düzeni (sütun başlıklarıyla Yunan mimarisine etki).
- Ticaret: Mısır, Fenike ve Karadeniz'e kadar uzanan koloniler (Sinop, Trabzon gibi).

Tarihteki Dönüm Noktaları

- Pers İşgali (MÖ 6. yüzyıl): Lidya Kralı Kroisos'un yenilgisinden sonra Pers egemenliği.
- İon Ayaklanması (MÖ 499): Perslere karşı isyan (Atina desteğiyle), sonunda bastırıldı.
- Büyük İskender: Persleri yenerek İonia'yı ele geçirdi (MÖ 334).

12 İON KENTİ (İON BİRLİĞİ - PANİONİON)

Antik kaynaklarda (özellikle Herodot) geçen 12 İon kenti şunlardır:

1. Miletos (Milet)

- En güçlü İon kenti, ticaret ve kolonizasyon merkezi.
- Thales, Anaksimandros gibi filozofların doğum yeri.

2. Ephessos (Efes)

- Artemis Tapınağı (Dünyanın 7 Harikası'ndan biri).
- Roma döneminde de önemini korudu.

3. Smyrna (İzmir)

- Bugünkü İzmir'in temeli. Bayraklı (Tepekule) antik yerleşimi.

4. Phokaia (Foça)

- Denizcilikte ünlü, Akdeniz'de koloniler kurdu (Marsilya gibi).

5. Klazomenai (Urla)

- Filozof Anaksagoras'ın memleketi. Zeytinyağı ticaretiyle ünlü.

6. Erythrai (Çeşme-İldırı)

- Perslere direnen önemli bir liman kenti.

7. Teos (Sığacık-Seferihisar)

- Dionysos Tapınağı ve şairlerin kenti.

8. Kolophon (Değirmendere, İzmir)

- Süvarileriyle ünlü, Homeros'un doğduğu iddia edilen kent.

9. Lebedos (Ürkmez, Seferihisar)

- Küçük ama stratejik bir liman.

10. Priene (Güllübahçe, Aydın)

- Menderes Nehri kenarında, mükemmel şehir planlamasıyla bilinir.

11. Myus (Avşar, Aydın)

- Küçük bir kent, zamanla Milet'e bağlandı.

12. Khios (Sakız Adası) ve Samos (Sisam Adası)

- Bazı listelerde anakaradaki 12 kente dahil edilmez, ancak İon kültürünün parçasıdır.

★ **Not:** Panionion (İon Birliği), Mykale Dağı'nda (Dilek Yarımadası) toplanırdı ve bu kentler dini-siyasi işbirliği yapardı.

İON GÖÇLERİ: EGE'DEKİ BÜYÜK YER DEĞİŞTİRME

İon göçleri, Antik Yunan dünyasının şekillenmesinde kritik rol oynayan, MÖ 11. yüzyıl civarında gerçekleşen büyük bir nüfus hareketidir. Bu göçler, İon kabilelerinin Yunanistan'dan Anadolu'nun batı kıyılarına yerleşmesiyle sonuçlanmış ve İon uygarlığının temelini atmıştır.

Göçlerin Nedenleri

İon göçlerinin arkasında birkaç önemli faktör vardır:

1) Dor İstilas (MÖ 1200-1100)

- Dorlar, Yunanistan'ın kuzeyinden gelerek Miken uygarlığını yıktılar.
- Demir silahlarıyla güçlü olan Dorlar, Akalar ve İonlar gibi diğer Yunan kabilelerini göçe zorladı.

2) Deniz Kavimleri ve "Karanlık Çağ"

- MÖ 1200 civarında Ege ve Doğu Akdeniz'de büyük karışıklıklar yaşandı.
- Hititlerin yıkılması, Mısır'ın saldırıları ve ticaret ağlarının bozulması, Yunan halklarını göçe itti.

3) Yeni Yaşam Alanları Arayışı

- İonlar, verimli topraklar ve ticaret imkânları için Anadolu'ya yöneldi.

Tarihsel Kaynaklar

- Herodot (Tarih): İyon göçlerinden bahseder.
- Homeros (İlyada): Miken sonrası döneme ışık tutar.
- Arkeolojik Bulgular: MÖ 1100-900 arası yerleşim izleri (özellikle Efes ve Milet).

İON AYDINLANMASI: AKIL VE BİLİMİN DOĞUŞU

İon Aydınlanması, MÖ 6. yüzyıl civarında Antik İonya'da ortaya çıkan, felsefe, bilim ve rasyonel düşüncenin temellerinin atıldığı dönemdir. Bu hareket, mitolojik açıklamalar yerine doğa yasalarını akılla kavrama çabasıyla tarihte bir dönüm noktası oluşturur.

İon Aydınlanması'nın Kökenleri

- Coğrafi ve Ticari Zenginlik: Milet, Efes, Foça gibi liman kentleri, farklı kültürlerle (Mısır, Mezopotamya, Fenike) etkileşimi sağladı.
- Siyasi Özgürlük: Pers egemenliği öncesinde İyon kentleri bağımsız veya yarı özerkti; düşünce özgürlüğü gelişti.
- Mitolojiye Tepki: Geleneksel tanrı anlatıları yerine doğal süreçlerle evreni açıklama arayışı.

Temel Özellikleri

1) Doğa Felsefesi (Physiologia)

İlk filozoflar, evrenin (kozmos) temel maddesini (arkhe) araştırdı:

- Thales (Miletli): "Her şeyin kökeni sudur."
- Anaksimandros: "Sınırsız olan (apeiron) başlangıçtır."

- Anaksimenes: "Hava, yoğunlaşıp seyrekleşerek evreni oluşturur."

2) Akılcılık ve Deneyim

- Gözlem ve mantık öne çıktı (Thales'in güneş tutulmasını tahmini).
- Mitler reddedildi: Depremler Poseidon'un öfkesi değil, doğal süreçlerin sonucu olarak açıklandı.

3) Matematik ve Astronomi

- Pisagor (Samoslu): Sayıların evrendeki düzeni açıkladığını savundu.
- Milet Okulu: Haritacılık ve gök cisimleri üzerine çalışmalar yaptı.

4) İnsan Merkezli Düşünce

- Herakleitos (Efesli): "Değişim tek gerçektir" (Panta rhei).
- Xenophanes: Tanrıların insan biçimli tasvirlerini eleştirdi.

İONİA AYAKLANMASI

MÖ 499-494

İon İsyanı, Anadolu'daki İon kentlerinin Pers İmparatorluğu'na karşı başlattığı büyük ayaklanmadır. Tarihte ilk organize Yunan-Pers çatışması olarak bilinir ve Pers Savaşları'nın fitilini ateşlemiştir.

İsyanın Nedenleri

- Pers Egemenliği: İon kentleri, Lidya Krallığı'nın yıkılmasıyla (MÖ 546) Perslerin vergi sistemine bağlandı.
- Tiran Yönetimi: Persler, İon şehirlerine kukla tiranlar atadı; halk yönetimden memnun değildi.
- Ekonomik Baskı: Ağır vergiler ve ticari kısıtlamalar.
- Atina'nın Desteği: İonlar, Yunanistan'dan yardım istedi.

İsyanın Başlaması ve Gelişimi

- Miletli Aristagoras, Pers desteğiyle Naksos adasını ele geçirmeye çalıştı ama başarısız oldu.
- Perslerin tepkisinden korkunca isyanı başlattı (MÖ 499).
- Sardes'in Yakılması: İonlar ve Atinalılar, Perslerin Anadolu'daki merkezi Sardes'i yaktı (MÖ 498).
- Pers Karşı Saldırısı: Kral Darius, isyanı bastırmak için büyük ordu gönderdi.

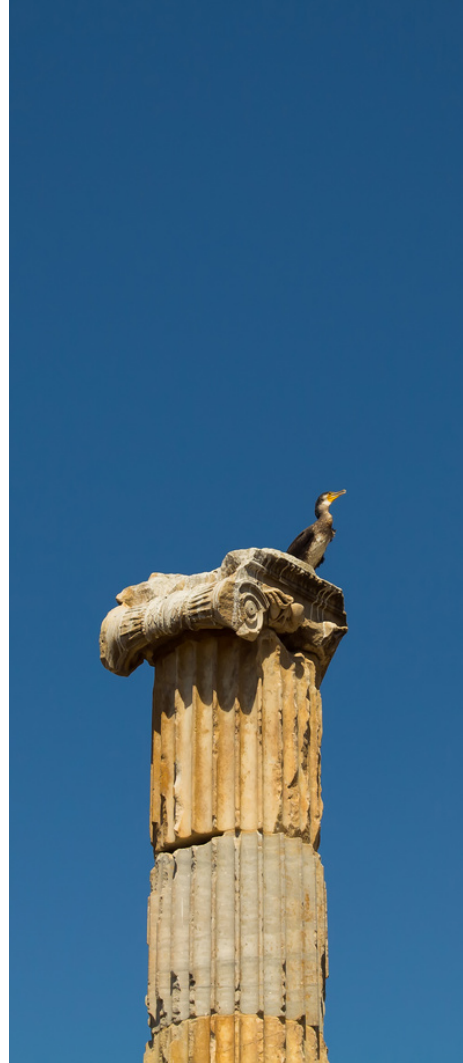
İsyanın Sonu ve Lade Deniz Muharebesi (MÖ 494)

- Lade Denizi'nde (Milet açıklarında) Pers donanması, İon birleşik filosunu yendi.
- Milet Düştü: Kent yakılıp yıkıldı, halk köleleştirildi.
- Diğer Kentler Teslim Oldu: Persler, isyancıları sert şekilde cezalandırdı.

Sonuçları

- Pers-Yunan Savaşları'nın Başlangıcı: Darius, Yunanistan'ı cezalandırmak için seferler düzenledi (Maraton Savaşı, MÖ 490).
- Atina'nın Yükselişi: İsyan, Atina'nın deniz gücü olmasını teşvik etti.
- İon Kentlerinin Özerkliği: Persler, daha ılımlı yönetim politikaları uyguladı.

Önemi: İlk Doğu-Batı çatışması olarak kabul edilir. Herodot, bu isyanı eserinde detaylıca anlatır.

İONİA KRONOLOJİSİ

1. Tunç Çağı (MÖ 3000-1200)

- MÖ 2000-1600: Hitit ve Miken etkileşimleri.
- MÖ 14-13. yüzyıl: Hitit kaynaklarında "Ahhiyava" (Akalar?) ve "Millawanda" (Milet) adı geçer.

2. Karanlık Çağ ve İon Göçleri (MÖ 1200-800)

- MÖ 11. yüzyıl: Dor istilası sonrası Yunanistan'dan İon göçleri başlar.
- MÖ 1000 civarı: İonlar, Batı Anadolu'da 12 şehir devleti kurar.

3. Arkaik Dönem (MÖ 800-546)

- MÖ 8. yüzyıl: İon kentleri deniz kolonileri kurar (Karadeniz, Mısır, İtalya).
- MÖ 7. yüzyıl:
 - Thales (Miletli) doğa felsefesini başlatır.
 - Lidya Krallığı İonia'yı etkiler (Kral Kroisos dönemi).
- MÖ 6. yüzyıl:
 - Herakleitos (Efesli) ve Anaksimandros gibi filozoflar yetişir.
 - Persler, Lidya'yı yıkarak İonia'yı ele geçirir (MÖ 546).

4. Pers Egemenliği (MÖ 546-334)

- MÖ 499-494: İon İsyanı (Aristagoras önderliğinde, Atina destekli).
 - MÖ 494: Lade Deniz Muharebesi ve Milet'in yıkılışı.
- MÖ 5. yüzyıl:
 - Pers-Yunan Savaşları (Maraton, Thermopylai, Salamis).
 - Delos Birliği (Atina önderliğinde Pers tehdidine karşı).

5. Hellenistik Dönem (MÖ 334-30)

- MÖ 334: Büyük İskender, Persleri yenerek İonia'yı ele geçirir.
- MÖ 3-1. yüzyıl:
 - Bergama Krallığı ve Roma arasında el değiştirme.
 - Efes, Roma Asya Eyaleti'nin başkenti olur.

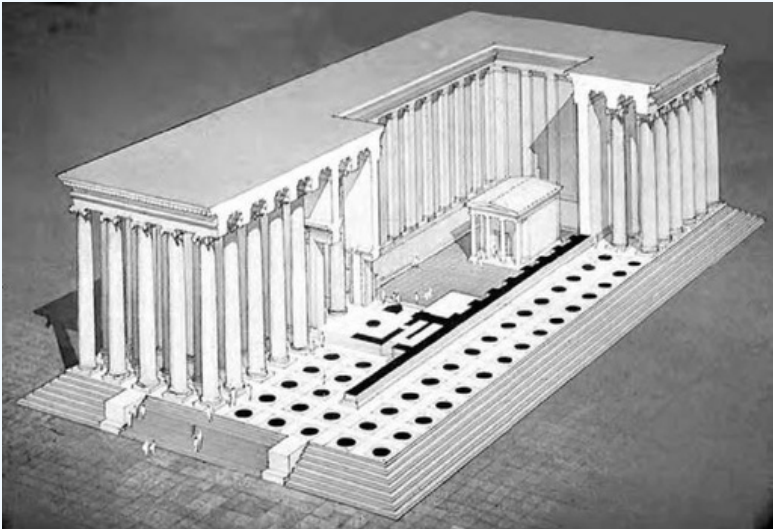
6. Roma ve Bizans Dönemi (MÖ 30-MS 13. yüzyıl)

- MS 1. yüzyıl:
 - Aziz Paulus, Efes'te Hristiyanlığı yayar.
 - Artemis Tapınağı önemini yitirir.
- MS 7. yüzyıl: Arap akınlarıyla bölge geriler.
- MS 13. yüzyıl: Türk Beylikleri (Aydınöğulları, Menteşe) bölgeyi ele geçirir.

DİDYMA APOLLON TAPINAĞI

- Apollon Tapınağı, Antik Yunan döneminde tanrı Apollon'a adanmış en büyük kehanet merkezlerinden biridir.
- MÖ 8. yüzyıldan itibaren bir kutsal alan olarak kullanılmaya başlanmış, ancak bugünkü tapınağın inşası MÖ 4. yüzyılda başlatılmıştır.
- Yapımı hiçbir zaman tamamen bitmemiştir; bu da onun büyüklüğü ve detayları açısından ne kadar iddialı bir proje olduğunu gösterir.
- Tapınak, antik çağın en önemli kehanet merkezlerinden biri olarak Delphi'deki Apollon tapınağıyla birlikte anılır. Kehanetler, tapınağın iç kısmında bulunan bir kutsal kuyu (kutsal su kaynağı) çevresinde yapılırdı.
- İon düzeninde yapılmış büyük bir tapındır.
- Boyutları yaklaşık 109 x 51 metre olan tapınak, 122 sütun ile çevrilidir.
- Bu sütunlardan bazıları hâlâ ayakta durmaktadır ve görsel olarak oldukça etkileyicidir.
- Tapınağın ortasında naos (iç kutsal alan) bulunur ve burada tanrı Apollon'un kült heykeli yer alırdı.
- Tapınak hiç tamamlanmamış olsa da detaylı süslemeleri ve devasa mimarisiyle dikkat çeker.
- Mitolojiye göre, bu kutsal alanın Apollon tarafından kurulduğuna inanılır.
- Tapınağın başrahibeleri ya da kahinleri, gelenlerin sorularına tanrının iradesi doğrultusunda yanıt verirdi.

KEHANET PRATIĞI

Apollon Tapınağı'ndaki kehanet uygulaması, antik dünyada oldukça önemli bir ritüeldi. Didim'deki (Didyma) Apollon Tapınağı, özellikle kehanet verme (orakl) işleviyle öne çıkardı. Bu süreç hem dini hem de törensel yönleri olan özel bir uygulamaydı.

1. Hazırlık Süreci:

• Kutsal Yol:

Ziyaretçiler Milet'ten başlayan ve yaklaşık 17 kilometre uzunluğundaki kutsal yolu yürüyerek tapınağa ulaşırdı. Bu yol, törensel bir geçit olarak da kullanılırdı.

• Arınma:

Tapınağa gelen kişiler, kehanet almak için önce arınma ritüellerinden geçmek zorundaydı. Bu, genellikle kutsal kuyudan suyla yıkanmak veya oruç tutmak gibi işlemleri içerirdi.

2. Kehanetin Alınması:

- Tapınağın içinde veya hemen yakınında bulunan kutsal kuyu (yer altı suyu kaynağı) kehanetin merkeziydi. Bu kuyunun tanrısal ilhamın kaynağı olduğuna inanılırdı.
- Kahin (ya da Başrahip), Apollon'un mesajını almakla görevliydi. Didyma'da genellikle erkek rahipler bu görevi üstlenirdi (Delphi'deki Apollon tapınağından farklı olarak).

Kehanet genellikle şu şekilde gerçekleşirdi:

- a. Danışan kişi (örneğin bir kral, komutan ya da halktan biri) bir soru ile gelirdi. Bu soru yazılı olarak veya sözlü sunulurdu.
- b. Kahin ya da rahip, tanrının iradesini almak için meditasyon ve ritüel haline benzer bir duruma girerdi.
- c. Kutsal kuyudan gelen buharların ya da suyun etkisiyle trans benzeri bir ruh hali yaşandığı düşünülür. (Bu kısım mitolojik/yorumlayıcıdır.)
- d. Tanrı Apollon'un verdiği mesaj, genellikle şiirsel ve alegorik bir biçimde sunulurdu.
- e. Cevaplar doğrudan verilmezdi; çoğu zaman yorum gerektiren sembolik ifadeler içerirdi.

3. Kehanetin Yorumu:

- Verilen kehanet, genellikle resmi görevliler ya da kehanet yorumlayıcıları tarafından açıklanırdı.
- Yanlış yorumlar sonucu yanlış kararlar alınabilir, bu da antik metinlerde trajik sonuçlara neden olan olaylara yol açabilirdi.

BÜYÜK MENDERES VE ALÜVYONLARIN ETKİSİ

Antik çağda Miletos, Priene ve Myus gibi kentler, Ege Denizi kıyısında yer alıyordu. Özellikle Miletos, büyük bir liman şehri ve denizcilik üssüydü. Ancak zamanla Büyük Menderes Nehri, yukarı havzalardan taşıdığı toprak, kum ve kil gibi alüvyonları denize doğru taşımaya başladı. Bu birikintiler, yüzyıllar içinde deniz kıyısındaki şehirlerin önünü doldurdu. Böylece deniz yavaş yavaş geriye çekildi ve bu şehirlerin denizle bağlantısı koptu.

1. Miletos:

- Başta dört ayrı limanı olan bir kentti.
- Bugün denizden yaklaşık 8-10 km içeridedir.
- Bu durum, Milet'in ticari gücünü yitirmesine ve önemini kaybetmesine neden oldu.

2. Priene:

- Meandros'un batısında yüksekçe bir tepeye kuruluydu ama yine de limanı vardı.
- Bugün denizden yaklaşık 15 km uzaklıktadır.

3. Myus:

- En çok etkilenen kentlerden biridir.
- Alüvyonlar limanı tamamen doldurdu ve şehir bataklık içinde kaldı.
- Sonuç olarak halkı, kenti terk edip Miletos'a göç etti.

- Bu süreçte oluşan deltada, kıyının gerisinde kalan Bafa Gölü ortaya çıktı.
- Antik çağda deniz koyu olan bu alan, alüvyonlarla kapanarak göl haline geldi.
- Bugünkü Bafa Gölü, bu büyük coğrafi değişimin canlı bir kanıtıdır.
- Gölün kıyısında, Herakleia antik kenti yer alır.
- Bölge hâlâ alüvyon birikimine açık. Tarım arazileri oluşmuş olsa da, tarihi dokular denizle olan bağlantısını kaybetmiş durumdur.
- Bu durum arkeolojik kazılar açısından da önemlidir: Antik limanlar, bugün kara içinde aranıyor.

MİLETOS

Agora Kapısı
Pergamon Müzesi, Berlin.

FELSEFENİN DOĞDUĞU YER

Thales (M.Ö. 624 - 546)

"Her şey sudur."

- İlk filozof ve doğa bilimcidir.
- Güneş tutulmasını hesaplamıştır.
- Matematikte "Thales Teoremi" ona aittir.

Anaksimandros

"Evrenin özü sonsuz olan apeiron'dur."

- İlk dünya haritasını çizmiştir.

Anaksimenes

"Evrenin özü hava'dır."

- Madde dönüşümünü açıklayan ilk fikirleri geliştirmiştir.

Bu üçlüye Miletos Okulu denir ve modern bilimin temelini atmışlardır.

MİMARİ VE ŞEHİR PLANI

Tiyatro: 15.000 kişilik kapasitesiyle dikkat çeker. Roma döneminde büyütülmüştür.

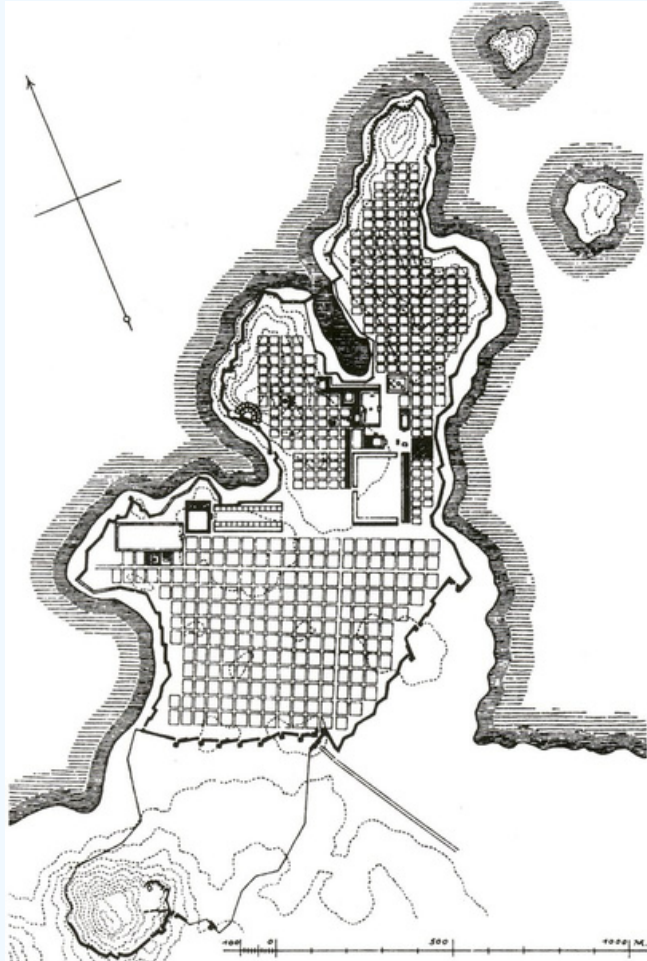
Agora: Ticaretin kalbidir.

Hamamlar ve Gymnasion: Roma döneminde eklenmiştir.

Delphinion: Kent içindeki Apollon kutsal alanı.

Limanlar: Zamanında 4 limanı olan bir şehirdi.

Hippodamos Planı: Kentin ızgara sistemli şehir planını M.Ö. 5. yüzyılda mimar Hippodamos yapmıştır. Bu plan, modern şehircilik anlayışının atası sayılır.

PRIENE

ANCIENT
HISTORY
www.ancienthistorymag.com

KISACA TARİHİ

- Kuruluşu MÖ 7. yüzyıla dayanır.
- MÖ 4. yüzyılda şehir büyük bir yangın sonrası tamamen yeniden inşa edilmiştir.
- Bu yeniden inşa, Priene'yi klasik dönem şehir planlamacılığının en iyi örneklerinden biri yapar.
- Kentte demokratik bir yapı hakimdi. Özgür yurttaşlar tarafından yönetiliyordu.

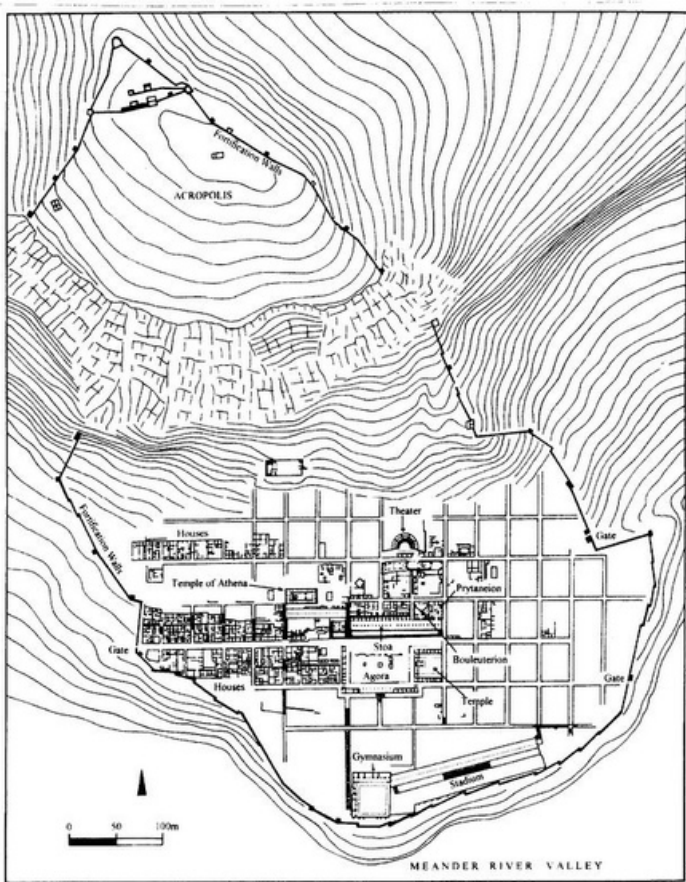
MİMARİ VE ŞEHİR YAPISI

Hippodamos Planı

- Priene, ızgara planlı, yani paralel ve dik kesişen sokaklardan oluşan bir şehir.
- Bu düzen, Miletli mimar Hippodamos'un şehircilik anlayışıyla birebir örtüşür.
- Tüm şehir, Samsun Dağı'nın yamacına teraslar halinde inşa edilmiştir.

SOSYAL VE SİYASİ YAŞAM

- Priene bir şehir devleti idi.
- Halk, meclis aracılığıyla kendi yöneticilerini seçerdi.
- Şehir nüfusu çok büyük değildi; muhtemelen 4.000-6.000 kişi civarındaydı.
- Entelektüel, sakin ve düzenli bir yaşam tarzı vardı.

Teşekkürler

Nice gezilerde buluşmak üzere...